

Koronavirusga qarshi choralar har birimizning mas'uliyatimizni oshiradi

4 KЎЗГУ

www.xs.uz / xalqsuzi.uz @xs_uz

Халқ сўзи

2020 йил 16 апрель

КОРОНАВИРУСГА ҚАРШИ ЧОРАЛАР ҲАР БИРИМИЗНИНГ МАСЪУЛИЯТИМИЗНИ ОШИРАДИ

2000 йилларнинг бошларида қатор олимлар инсониятга кулфат келтириши мумкин бўлган термордоо уушларни, яъни астероиднинг кулаб тушиши, глобал иссиқ каби унга яқин тақдирларни ўрганишган. Улар орасида вирусни инфекция тарқатиши хавфи ҳам кўчди баҳоланган. Қайд қилинадики, тибобет ва теологиянинг ривожланиши сарақоқнинг даражаси бора-бора оғир хасталиқлар, саратон, қорак-қон томир касаллиқларидан ҳоли бўлишни таъминлаши мумкин, аммо вирусни инфекциялар инсон билан доимо бирга юради ва ҳар қандай вақтда 1918 йилда рўй берган "Испанка" каби пандемияни келтириб чиқариши мумкин. Бу атраф-муҳитнинг узғарилиши ва кенг тарқалишига боғлиқ.

Афсуски, ҳамма давлатлар ҳам бундай глобал хатарга етарли эътибор қармади. Фақат бундай офатларга нисбатан тайёр бўлган Хитой бундан мамнаъ бўлиб вирусни кенг тарқалишини олдини ола билди.

Демак, бу каби оқими касалиқларга

қарши доимо оғох ва ҳушёр туриш энг катта талаблардан биридир. Жумладан, бундан қоронга қарши илмий асосланган чораларни қилиш ҳудуд мумкин. Доимий равишда SARS-COV-2 вирусни устидан кузатиш олиб бориш керак ва кўчди сезиларли тест тизимларни ишлаб чиқиб, ҳудуд ва баҳор ойларида аҳолини текшириб туриш зарур.

Ўзбекистон олимлари томонидан бир қатор илмий муассасаларда тест тизимлари яратилмоқда, соғлиқни сақлаш тизими ходимлари эса таҳлил қилишмоқда. Шунинг учун юртимизнинг ҳар бир ҳудудидан санэпидстанциялар қосида вирусолог-шифдор лавозимини жорий этиш ўта мумкин.

"Тоқдор" офатга қарши курашиш ва унинг олдини олишда организмга ўша вирусни касалликни суяқли қилиб, унинг иммунитетини оширишга эҳтибот қилини вакцинация яратиш самараси кулфатдан ҳисобланади. Бироқ бу усул анча машаққатли йўлдир. Бунинг сабаби эса COVID-19 РНК тугдан вируслар қаторига қарши ва унинг муҳадисига учаш эҳтимоли ҳудуд кўчди. Узғаришга тез учрагани боис бундай вирусга қарши вакцина-

ларни яратишга 10 йиллаб вақт кетади. Яъна, масалан, ОИТС ҳам РНК тугдан вируслар қаторига киргани тубайи ордан 40 йил ўтса ҳам унга қарши вакцина яратилмаган.

Коронавирус билан зарарланган организмда иммунитет тизими ушбу касалликка қарши мақсус интерферон оқсилларини ишлаб чиқаради. Демак, иммунитет тизими кучли одамлар (ёшлар ва соғлом, бақувват организм) вирусни енгил тарзда енгил ўтди ва аксинча, яқин ушбу одамларда бу ҳолат кўчди турганидан кўчди оғир кўчди. Шунинг учун вирусни инфекцияларга қарши ген муҳадислиги теологиячилари ёрдамида олинган интерферонлар кенг қўланилади. Лекин улар оғдатда қиммат.

Интерферонлар тангага қўрилганда организм ёл моҳда сифатида қабул қилинади ва унга қарши антитаналар ишлаб чиқара болади. Шунинг учун ҳозирги кунда вирусни инфекцияни даволашда қўланиш учун интерферонларни индукцияловчи бир қатор биология моддаларини қатта синфи мақсуд. Уларнинг таъсирида организм ўзининг табиий, яъни интерферонини ишлаб чиқаради ва организмнинг иммунитетини ошириб беради. Бу ҳолат эса

инфекциянинг тарқалишида биринчи ўсмақ бўлиб ҳизмат қилади. Бу моддаларни қўланиш эҳтиботи шартинда касалликни даволаш ва профилактика қилиш учун қўланиш самараси ҳисобланади.

Ўзбекистон Фанлар академияси Биология катедри 20 йил мобайнида ўсимлик ҳам ашайлари асосида бир қатор дорини воситаларни яратилмоқдаки, уларнинг афзаллиги — биология фаолиятининг кенглиги, заҳарсизлиги ва кўчди самарадорлиғидир. Уларнинг барчаси организмда интерферон синтезини самарали индукциялайди ва турли вирусларга қарши тўғридан-тўғри вирulent таъсири намойи қилади.

Масалан, "Рутан" препарати грип вирусининг турли штампларига, "Готасан", "Эуфорбин" ва "Пунтин" препаратлари одамнинг иммунитет тақсиллиги вирусига қарши самаралидир. "Гаросин", "Гозалид" ва "Мобелин" препаратлари беҳасарта вирусга қарши фаолиятга эга ва иммунитет тизимини стимуллайдир. "Рометин" — трипта қарши препарат. "Тимостин" ва "Эритин" каби иммунитетувор препаратлар соғлом организмнинг иммунитетини мувофиқлаштириб туриш учун зарур.

Бунинг қосида ўта муҳим препаратлардан бири бўлган вирусга қарши ҳусуият-ли "Рутан" — тотум ўсимлиқдан олинди ва замонавий тиббобетда қўланиладиган аналогларга рақобатбардор бўли олади. "Рутан" препарати организмда индукция интерферон синтезини 3 — 10 марта ортиради ва турли вирусларга қарши курашуни иммунитет статусини тезлаштири билан кўчди. Қўланиш ва кўчди таъсири йўқлиги тубайи токсиклик даражаси ҳудуд паст, шунингдек, вирусларга қарши қўланиладиган бошқа препаратлардан терапевтик самараси кўчди. "Рутан" организмда интерферон ишлаб чиқарилишини ортиради, бу эса вирусларга қарши курашуни б-, в- ва г-интерферонлар ҳосил бўлишини ҳаддан оширади.

Препаратнинг клиник самараси икки ой ақуланган ва 2015 йилдан тиббобет амалиётинда қўланишга руқсат этилган. Хитойлик олимлар "Рутан" препаратини SARS-COV-2 вирусининг гидролизинини 78.3 фоз ингибирашини ва касалликка қарши курашда самарали бўлиши мумкинлигини синаган ўқидилар.

Хитой Фанлар академияси ва Ўзбекистон Фанлар академияси Биология катедри

институтини ҳамкорлиғида Хитой — Ўзбекистон тиббобет Тоғоналари яратилган. У ерда "Рутан" препаратининг дорини шакли ишлаб чиқарилиб, препаратнинг биринчи партиясини Ўзбекистон Соғлиқни сақлаш вазирлиғига беради ёрдам сифатида тақдим этилади.

COVID-19 коронавирусининг тарқалиши бора даватларнинг нафқати соғлиқни сақлаш тизимини, балки Ер ҳозиринг барча халқларини ларгага соқди. Лекин шунинг айтиш мумкин, инсоният пандемия ўстидан галаба қозонади, аммо соқди бўлганларнинг иннобатга олган ҳолатда, микроолам беҳадга қайтишда қўчди ушун учун туғилиши ағлаш вақти келди. Бу эса барчамизни ўз соғлиқимизга эътибор бўлишга қарқаради. Турли профилактик тадбирлар комплекси — бу, аввало, соғлом турмуш тарзи, тозалик ва гигиена талабларига риқоз қилиш ҳар биримизнинг ҳаётини қонимизга айланган лозим.

Икки ҳафтадан соқимизни йўқотишларга қармай, ҳуқуқимизни бора қўлайтан ҳаракатлари зарурини ва ўз вақтидадир, вирусни инфекциянинг тарқалиш хавфини кўчди бўлишига қармай (аҳоли гавкулия, қарқини қондаларини бўлиши, ўнган қосиқ, урф-одалар ва қозқоз), Ўзбекистонда вақтинг туқик назорат остида. Бунда, ағбатга, Президентимизнинг ўрни беҳад. Унинг дарҳозининг пастлиги, бу — шифдорларнинг ҳалқатидир, уларнинг қарҳамонликлари оқилда таъзимдаки.

Шавкат СОЛИҚОВ,
Биология катедри институт директори, академик.